

Lilia Lytkan

THE ARTISTIC PROFESSIONAL WEAVING OF THE WESTERN REGIONS OF UKRAINE OF THE LAST THIRD OF THE 20th CENTURY IS THE SUBJECT OF THE SCIENTIFIC RESEARCH

The vitality of the theme is determined by the necessity of the complex and systematic research of weaving in the western regions of Ukraine. The confirmation of it is historiographic analysis of works. The aim of the research is to reveal regularities and motive power of changes which concern the creative process of weavers of the last third of the 20th century for further practical and theoretical application

Василь Хомин

ТВОРЧИСТЬ ПЕТРА ХОЛОДНОГО (1876-1930) В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО САКРАЛЬНОГО МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ХХ ст.

Мал. 1. Вітраж віконного отвору на хорах. Успенська церква в с. Мрачниця

Українське національне відродження, що завершилося відновленням української державності в 1918 році, було одночасно й культурним відродженням України, включно з образотворчим мистецтвом.

Цю думку підтверджують реформаторські течії в мистецтві, поява мистців світового значення: Модест Сосенко, Михайло Бойчук, а потім, відразу ж після війни, – Петро Холодний, Михайло Федюк, Василь Дадинюк, Михайло Осінчук, Павло Ковжун та ін., які внесли великий вклад у розвиток українського сакрального мистецтва.

Творча доля єднала їх трагічними сторінками особистого життя і спільною метою – через творчий діалог з художніми традиціями минулих століть збагнути глибинну суть, красу і силу образної мови української ікони. Йшли вони до своєї мети згідно зі своїми мистецькими уподобаннями, світоглядом, талантом і рівнем професійної підготовки. Поєднав їх і Національний музей у Львові, що на початку ХХ ст. був заснований митрополитом Андреем Шептицьким і став епіцентром української культури.

Національний музей з унікальною збіркою ікон XIV – XVIII ст. “відкрив очі” багатьом мистцям у виборі власного шляху творчості [1, с. 351]. У безпосередньому спілкуванні з митрополитом А. Шептицьким,

В. Хомин. Творчість Петра Холодного (1876-1930) в контексті розвитку українського сакрального монументального мистецтва ХХ ст.

глибоким і тонким знавцем візантійського і західноєвропейського мистецтва та щирим, до захоплення, подінувачем української ікони, мистці відкрили для себе тайну іконописного мистецтва.

У даному дослідженні не передбачений аналіз творчості кожного із названих мистців, але можна сказати, що всі вони заклали міцну підоснову для нового розуміння українського сакрального мистецтва того часу.

У заявленій темі розглянемо лише мистецьку гворчість Петра Івановича Холодного.

Народився П.І.Холодний у Переяславі на Полтавщині. З малих літ тягнувся до малярства, яке, очевидно, успадкував від матері, у родоводі якої були художники іконописці Забіяки. Навчаючись у гімназії (два роки), а потім у Київському університеті, Петро Холодний відвідував вечірні заняття у художній школі Миколи Мурашка, атмосферу якої завжди згадував із великою любов'ю. Після закінчення університету працював у хімічній та фізичній лабораторіях. До того ж часу належить і початок педагогічної праці. У 1917 р. П.Холодний керівник Українського товариства шкільної освіти. У лютому 1919 року разом з урядом УНР виїхав з Кисва до Кам'яця-Подільського. У травні 1920 р. на короткий час повернувся до Кисва, але у зв'язку з воєнними подіями емігрував як керівник Міністерства освіти УНР до Польщі. В еміграції опинився у важких матеріальних умовах. 1922 р. художник переїхав з Гарнова до Львова на постійне проживання. У Львові незабаром він стає засновником ГДМУ (Гурток діячів українського мистецтва) і працює на цій посаді від моменту створення її до своєї смерті беручи участь у виставках, стає справжнім провідником мистецького руху Галичини того часу.

Збірка ікон Національного музею стала для П.Холодного справжнім скарбом.

У листі до директора музею, професора Іларіона Сьєніцького Петро Холодний пише: "Національний музей своїми збірками поміг мені чимало для розуміння напрямних нашого мистецтва, тих доріг, по яких воно до сих пір ішло і які без сумніву матимуть риняоче значіння в майбутньому, поки український народ схоче zostати самим собою" [2, с.5].

П.Холодний заглибився в першоджерела української ікони і знайшов новаторське продовження прадавніх традицій, спираючись на групову обізнаність з духовним світом та мистецькою культурою України. У відповідь на ці справді великі тасмниці давнього українського малярства приступив митець до творення пам'ятника великого українського мистецтва у Львові. Це іконостас домової церкви Духовної Семінарії.

Довголітній секретар Богословської Академії о.Петро Хомин згадував про початки цієї роботи: "Теперішній ректор Духовної Семінарії Йосип Сліпий зараз після того як обняв керму семінарії в свої руки,

не тільки побачив ті недостаті в каплиці, але постарався їх чимскоріше усунути. Сам знавець і любитель мистецтва, постановив дати каплиці цінне мистецьке вивізування, одягнути її в новий, пишний одяг і ним смов закрити та прибрати цілковиту відсутність яких небуть архітектонічних вальорів. Не лякався великих коштів бо вірив, що для доброї справи гроші все знайдуться. З своїми думками звирівся він перед професором Петром Холодним і вони оба обговорили і розробили план для майбутнього іконостасу і поліхромії" [3, с.264].

В результаті постав злагоджений у всіх деталях ансамбль, який є справді новим словом в українському релігійному мистецтві, скромний за розмірами іконостас, приваблював строго раціональною будовою, делікатною стриманістю різьбленого декору й гармонійним ладом намальованих ікон. Якщо ж говорити про іконопис Холодного, то основу для нього він незмінно вбачав у могутньому пласті давньоукраїнської ікони, образно-пластичні засоби якої повинні бути трансформовані стосовно запитів нової історичної дійсності. Дотримуючись канонічних сюжетів і традиційних іконографічних рішень, митець тим не менше створив дійсно новітню ікону [4, с.18].

Невеликі розміри молитовниці не дозволили скульпторові А.Коверкові створити високого іконостасу. З чисто нетонованого кадрого дерева, зі скромним золоченням тільки капітелів і без колумн і деяких шпінткових орнаментів, витриманих у візантійсько-романським стилі, справляє якнайкраще враження [5, с.437]. Іконостас за формою є цілком канонічної форми. Він складається з ярусів, до яких входять предели (цокальні ікони) Намісного, Святокового, апостольського (Деїсис) і пророчного ряду. Розглянемо коротко іконографію кожного ряду в даному іконостасі.

На перший план виступають намісні ікони Спасителя і Пречистої Діви. На даній іконі Христос зображений юнаком, що попри свої щоденні заняття поринає у вивчення глибоких правд Божого об'явлення, що є в Святім Письмі. Перед ним відчинена книга. З обличчя Христа віє щось надземне, в очах його впевненість і цілковита відсутність всякого, хоча б найменшого, сумніву. Пречиста Діва на тлі своїх щоденних занять заглибилась в читання Святого Письма, на її обличчі глибока задума.

Обидві намісні ікони – це високомистецький зразок іконописної техніки П.Холодного.

Крайні дві ікони в цьому ряді – це праворуч Христа храмовий образ Духовної Семінарії, Зіслання Святого Духа, а наліво Хрещення України-Руси.

Композиція Зіслання Святого Духа виконана на зразок давніх традицій: високо на престолі сидить Пречиста Діва, схрестивши руки на грудях, довкола неї апостоли, розмішені один нижче другого. У верхній частині ікони бачимо Святого Духа у вигляді голуба, а в нижній

В.Хомиш. Творчість Петра Холодного (1876-1930) в контексті розвитку українського сакрального монументального мистецтва ХХ ст.

частині – Космос, що тримає обрус, до якого падають вогненні язики. Цілісність композиції завершують мурі з червоними дахами.

На іконі Хрещення України-Руси бачимо в центрі св.Володимира у пишній одежі візантійських імператорів з короною на голові і хрестом в руці. Збоку стоїть військо, бояри, два архисреї, які охрещують запорожців.

Під памісним ярусом зображено ікони зі старого завіту: "Жертва Мелхисадека", "Жертування Ісаака Авраамом", "Ікона із одного моменту створення світу", "Всесвітній потоп".

На дяконських воротах зображені архангели в одежі княжих дружинників.

Наступний ряд – святковий. На ньому зображено 12 празників у році: посередині зображений нерукотворний Спас, а біля нього два ангели.

Третій ряд – це ікони апостолів з молінням (Десіс) посередині. Головна ідея цього ряду – небесна хвала Христа, Царя Слави. На престолі, який вкритий килимом, сидить Христос – в білій прозорій туніці і блакитним хітоні. Права рука складена до благословення, в лівій руці розгорнуте Євангеліє зі словами св. Йоана: "Уже не називаю вас слугами, бо слуга не знає, що робить пан його, але назвав вас друзями, бо все, що чув я від Отця мого, об'явив вам". З двох сторін над його головою зображено двох серафимів. Біля Христа стоять два стрункі архангели – небесні воїни, трохи нижче праворуч – Мати Божя, а ліворуч – св. Іван Предтеча.

Це найкраща ікона в іконостасі – так висловився Михайло Драган, оглядаючи її на останній виставці ГДМУ в Національному музеї у Львові.

Вивернувшись іконостас містить медальйонів із зображенням пророків. Цілий іконостас змальований в ясных тонах, всюди торжествує безмежна Божя Любов, бо іконостас перш за все призначався для тих, котрі з любов'ю віддають себе на служіння Богові.

Ці ж якості були притаманні й наступним розписам каплиці, які були посвячені два роки після посвяги іконостаса в 1929 році митрополитом А.Шептицьким. Працюючи над стінописом каплиці, П.Холодний зберіг ту площинність стіни, не порушуючи її двовимірності. Неяскраві пом'якшені тони, лаконічний, ніби спрощений, рисунок, чіткі контури – все це падало розписам монументальності та величі. Орнаментіку застосував тільки виділенням композицій, яких було дванадцять (кожна з яких мовою символів висловлювала ті чи інші євангельські поняття, події). Ці символи, більшість з яких бере початок у ранньохристиянських часах, віддавна відомі і в українському мистецтві.

На стінах каплиці Духовної Семінарії можна було побачити риби й кіш з хлібом, "Христа Агнця", Доброго пастиря, композицію "Христос виноградна лоза", що є символом Євхаристії, осейний Хрест як дерево життя, пелікана, що кров'ю своїх грудей годув дітей; притчу про сівача,

“символ серця Христового”, винну лозу як символ Христової ласки, “Христа-Емануїла у чапії (ще один символ Євхаристії), “Книгу під сімома печатками, Рай і фенікса” [6, с.20].

На жаль, і цієї пам'ятки не минуло лихо. Під час бомбардування Львова 21 червня 1941 р. прямим попаданням бомби церква була знищена. Врятувати вдалося тільки рештки іконостаса молільні, що сьогодні зберігається в Національному музеї м. Львова.

Починаючи з кінця 1920-х рр., ім'я художника, як і багатьох інших, що імігували з СРСР, систематично замовчували. Більшість творів художника в 1952 р. була знищена. На сьогодні з оригіналів П.Холодного залишилися відомі вітражі Ус-

Мал. 2. Архангел Михаил
Успенська церква у Львові

Мал. 3. Вітраж. Ченці Анто-
ній та Теодозій Печерські і
лігонисень Пестор в Успен-
ській церкві у Львові

Мал. 4. Вітраж. Св. Воло-
димир, Анна, Борис і Гліб в
Успенській церкві у Львові

пенської церкви у Львові (кінця XVI поч. XVII ст.) та церкви в селі Мражніці під Бориславом, збудованої 1929 р. Його вітражі відзначаються витонченим рисунком, надзвичайно гармонійним добором барв, вдалим композиційним вирішенням. Митець орудував площинами кольорового скла без малювання фарбами або з мінімальним їх застосуванням. Рисунок створював свинцевою арматурою - спосіб цей ніс у собі риси новизни і виявився дуже вдалим. Маючи намір

Мал. 5. Вітраж. Св. Йосифат
в Успенській церкві
в с. Мражниця

дачний з гетьманами та козаками" (див. мал. 3, 4). Вітражі були виготовлені і встановлені після смерті художника 1937 р. фірмою С.Г.Желенського (раніше В.Екельського та Е.Туха).

Композиції багатофігурні, постаті розміщені на однаковому рівні й займають більшу половину вітражного полотна. Саме тут використовується одна з найскладніших технологій у вітражному мистецтві – травлення накладного катаного скла (рельєфна орнаментика). Для цієї ж церкви П.Холодний виконав дві ікони для Божого Гробу (1930 р.).

Для церкви в селі Мражниця художник виконав десять проєктів вітражів, які виготовили на

оповити Успенську церкву, парох Дем'ян Лопатинський звернувся до П.Холодного з проханням виготовити проєкти вітражів [7, с.152].

Митець з охотою і запалом узявся до роботи, і в 1928 р. з нагоди реставрації церкви у головній апсиді встановлено три вітражі: Матір Божа – Покрова, Архангел Михаїл, Архангел Гавриїл (див. мал. 2). Художник за зразком старих традицій подає зображувані фігури витягнутими, статичними. Чіткий ритм складок одягу та геометричне заповнення фону контрастують з вигонченим рисунком постатей, яким відтворює своя кольорова гама: синьо-червона та окристано-рожева.

Вітражі П.Холодного відрізняються надзвичайно гострими лініями контурів свинцевої спайки, які окреслюють і з'єднують окремі площини кольорового скла. Пізніше були виконані ще три проєкти вітражів для цієї ж церкви: "Ченці св. Антоній та Теодозій Печерський і літописець Нестор", "Святий Володимир і Ольга, Борис та Гліб", "Петро Сагайдачний

Мал. 6. Вітраж Св. Ольга і
Володимир в Успенській
церкві в с. Мражниця

Мал. 7. Вітраж. Св. Андрій (церква с.Мражниця).

згаданий фірмі С.Г.Желенського в 1929 р. Три з них були встановлені в апсиді. На центральній композиції зберігся авторський напис *П.Х.* На ній зображений ангел, який сповіщає Марії про народження нею Божого Сина. Ангел тримає хрест – символ важкого життєвого шляху Ісуса. З обох боків – Святий Миколай, Святий Володимир та Ольга (зліва від центру); Святий Йосафат (див. мал. 5, 6), апостоли Петро і Павло, Андрій Первозданий – справа (див. мал. 7). Вітражі апсиди мряжницької церкви характерні для творчої манери П.Холодного: витончений рисунок, вдале зіставлення кольорів, стриманість у застосуванні малопрозової поліхромії [8, с.83]. Фігури святих одягнені у прості шати (хитон і плаш), тільки святий Йосифатій і Миколай – у літургійному одязі. Святий Миколай зображений з трьома дітьми: хлопчик у простому селянському одязі з розгорнутою книжкою у руках; старша дівчинка у барвистому українському строї (див. мал. 8). Увагу художник зосереджує на центральній композиції, тобто на поста-
 тях, які моделює, добираючи більш дрібні уламки різнобарвного скла, детально проробляючи елементи одягу, драперії, необхідних атрибутів, оздоб.

Під впливом П.Холодного дуже оригінально були виконані ікони для іконостаса Петропавлівської церкви в Сокалі. Різьбу виконав А.Коверко. Стінописи виконали художники Юрій Магалецький (вівтарна частина) та Михайло Осінчук і Павло Ковжук (нава) [9, с.62].

Оглядаючи мистецьку спадщину П.Холодного з сакрального малярства, можна зрбити висновок, що це найцікавіша і найбільша група його творів.

При написанні кожного із них використовував стару темперову техніку, яка дала йому змогу краще дійти до ефектів, що такою ж силок промовляють з наших старих ікон.

Мал. 8. Св. Миколай. Проект вітража, 1928

Холодний – це представник відродження монументального мистецтва давнини, це творець нового, прекрасного, простого та ясного мистецтва. Створити таке мистецтво в тяжкі часи політичної бурі та економічної скрути міг тільки мрійливий лірник – співець почувань і безжурний послідовник мистецтва для мистецтва [10].

Отже, українське сакральне малярство, започатковане на модерних мистецьких засадах і принципах у першій третині ХХ ст. Михайлом Бойчуком, Модестом Сосенком і Петром Холодним, заклало фундамент розвитку нового стилю в українському мистецтві двадцятого століття.

1. Огкович В. Українське сакральне мистецтво ХХ ст. // *Диалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта*. Львів, 1998. №3. – С.350-355.
2. На пошану Петрові Івановичу Холодному (1876-1930). Збірка матеріалів. – Львів, 1996. С.5.
3. О. Хомин П. Каплиця Духовної Семінарії у Львові (з приводу виписання її в іконостас та стінопис) // *Нива*. – Львів, 1929. – Ч.7-8. – С.264-265.
3. Сидор О. Блаженніший Йосип і мистецтво. – Т.86. – Рим, 1994. – С.14-20.
4. Драган М. Мистецький подвиг // *Записки наукового товариства ім. Т.Шевченка*. Львів, 1994. – С.437-441.
5. Сидор О. Блаженніший Йосип і мистецтво. – Рим, 1994. – С.20.
6. Грималюк Р. Віг्राжі П.Холодного // *Дзвін*. – 1990. – №10. – С.150-154.
7. Гах І. Українське сакральне мистецтво. – Монастир Монахів Студитського Уставу. Видавничий відділ “Свічадо”, 1994. – С.82-84.
8. Ярема В. Дивний світ ікон. – Львів, 1994. – С.62.
9. *Свенцицький Іларіон: Петро Холодний (слово на відкритті виставки праць артиста в Національному Музеї 22-го березня)* // *Діло*. – Львів, 1931. – 25 березня.

Vasyl Khomyh

PETRO KHOLODNY'S ACTIVITY (1876-1930) IN CONTEXT OF THE UKRAINIAN SAKRAL-MONUMENTAL ART OF XX THC.

The article considers some experiences of Known Ukrainian artists, viz. Vykharlo Boychuk's, Modest Sosenko's, Petro Kholodny's. Creative activity of these painters had determined general tendencies in the development of the Ukrainian style in the sacral art of XX thc.

Олена Волинська

ШКОЛА МАЛЯРСТВА РОМАНА СЕЛЬСЬКОГО

Сторіччю з дня народження Романа Юліановича Сельського присвячується...

У житті кожного з нас велике значення відіграє школа. Саме у ній відбувається найсвятіше таїнство: передача педагогом своїх знань, умінь та досвіду підростаючому поколінню. А коли йдеться про школу, де формується світогляд та фаховий рівень майбутніх художників-патріотів краю, то вона набуває статусу національної, мистецької. Саме